

Aftenposten

BAKGRUNN • KULTUR

2

PORTRETT: Nordahl Grieg.

TERJE STEMLAND

Det er vanskelig å overvurdere Nordahl Griegs rolle for moralen i det hærtatte Norge da han leste «17. mai 1940» fra den ennå frie Tromsø radio:

*I dag står flaggstangen naken
blant Eidsvolvs grønnende trær.
Men nettopp i denne timen
vet vi hva frihet er.
Der stiger en sang over landet,
seivende i sitt sprog,
skjænt hvasket med lukkede leber
under de fremmedes øk.*

Grieg hadde vært en omstridt person i mange år, ikke minst på grunn av enoyet forsvar for Stalins reidselsregime. Men nå, i landets skjebnetid,

● I aften er det 50 år siden Nordahl Grieg ble skutt ned under ett av britenes første bombetokter mot Berlin. Grieg var en av fire reportere som var med om bord i flyene på raidet.

● To overlevde, blant dem Edward Murrow, som sendte en av sine mest berømte reportasjer fra den natten. Graham Greene var postiv til Grieg, bortsett fra hans holdning til stalinismen.

● Det er stort sett bare de fremste av krigsdiktene som har gitt Nordahl Grieg plass blant våre større lyrikere. Hans øvrige litterære produksjon er mer ujevn og tidsbundet.

Agitatoren som ble nasjonalskald

fremstår han som selve nasjonalskalden. Den retoriske patos som også tidligere hadde vært å finne i hans lyrikk og som ikke alltid ble bejublet av kritikkerne, skulle i hans krigsdiktning utgjøre det sterke appellende element; sterke tider fordrer sterke dikt.

Men samtidig lyser hans arbeider skrevet i London-tiden av en uanstrengt klarhet og en personlig autoritet som aldri før. Arbeider som «Til Viggo Hansteen», «Sjømannen», «Kongen», «De beste», «På Thingvellir» og «Den menneskelige natur» – trykt i «Friheten» (1943) og «Håbet» (1946) – er høydepunkter i hans dådsromantiske lyrikk.

I det tidlige etterkrigs-Norge var Grieg en av nasjonens helter, og hans bøker ble lest i filler. En rekke minneverker om «den unge døde» ble utgitt, og det sier seg selv at de var nokså ukritiske.

Det har vært hevdet at Grieg er den forfatteren som klarest løfter arven fra Wergeland og Bjørnson ved å sammensmelte liv og diktning. Han reiste meget, så vel hertilands som i den store verden, og var nasjonalist og kosmopolitt på én og samme tid.

Allerede som 17-åring dro han til sjøs som lettmatros, og Inntrykkene fra sjølivet nedfelte seg i hans debutdikt, den Kipling-påvirkede samlingen «Rundt Kap det gode Haab» (1922) og romanen «Skibet gaar videre» (1924). Blant de livfulle versene fra eksotiske steder finner man diktet «Flagget», der hans kraftpatriotiske legning slår ut i full blomst: «Norge er større enn nogen vet av/hvert skib under flaggets viif/er på det endeløst øde hav/et nytt stykke Norge i drift!»

I «Skibet gaar videre» tegner Grieg de mindre heroiske sider av sjømannslivet, og selv om stilltonen virker noe forloren i dag, er boken frem-

deles leseverdig. Den ble velvillig mottatt av kritikkerne, men sjøfolkene følte seg uthengt.

I 1925 utga han diktsamlingen «Stene i Strømmen», et nokså ubetydelig arbeide. Men her finner man diktet «Kapellet i Wadham College», som ifølge Griegs biograf Edvard Hoem er «det første store diktet han er kjent for». To år etter skriver han skuespillene «En ung mands kjærlighet», som regnes som temmelig mislykket, og det noe bedre «Barrabas», om raskapen i tilværelsen, inspirert av borgerkrigen i Kina.

Griegs fedrelandsbegeistring når nye høyder i diktsamlingen «Norge i våre hjerter» (1929), som noen oppfattet som svulstig, på grensen til det hysteriske, men som andre lovpriste. «Morgen over Finnmarksvidden», for eksempel, avsluttes slik: «La meg få gi og elske/ikke med døde ord/men livet mitt som en kappe/over din nakne jord».

TEMA:

NORDAHL GRIEG
– LIV OG DIKTNING

105259

«Aldri den ringeste antydning til sinne»

PER EGIL HEGGE

«Alltid var det diskusjoner når Nordahl var til stede, og aldri den ringeste antydning til sinne hos ham. Han er det eneste menneske jeg har truffet som med sinne kunne være dypt uenig med både om religion og politikk, og likevel heller ikke føle at han hadde godvilje og et åpent sinn. Ikke bare la han selv godviljen til, han antok at den også fantes hos motparten — ja, mer enn det, han regnet den som gitt.»

Det skriver forfatteren Graham Greene om Nordahl Grieg i sine erindringer «Ways of Escape». Her forteller han også, med Grieg som motvillig kilde, hvordan det gikk med gulltransporten fra Norges Bank da den kom til London. Nordahl Grieg dukket plutselig opp hos Graham Greene — som han hadde oppsøkt i 1931 — på forsommeren 1940.

Jo, han var kommet til London, nærmere bestemt Liverpool Street Station, med den norske gullbeholdningen etter sin farefulle ferd langs norskekysten og deretter over Nord-sjøen. På stasjonen ble han møtt av en sivilkledd politimann, og de ringte til Bank of England, som sendte en funksjonær for å ledsage dem.

Men det var langt under funksjonærens verdighet å løse perrong-billett, og dermed ble han nektet adgang. Detektivten og Grieg satt — bokstavelig talt — på gullet og ventet, inntil Nordahl Grieg ble lei av det, tok drosje til Charing Cross Hotell, hvor Greene

badde, og lot detektiven sitte der alene.

Greene, som selv var venstreorientert, hadde vanskelig for å begripe Griegs forsvar for stalinismen. Derimot så han med forståelse på at Nordahl Grieg reklamerte med Greene som en av medarbeiderne i «Veien frem» - uten å ha spurt først.

Stalin i hans hjerte

Det var i sine år i Sovjetunionen i 1932-1934, med reiser i blant annet Arkhangelsk-området, at Grieg for alvor tok Stalins politikk til sitt hjerte. Kollektiviseringsfølger begynte å bli synlige, Stalin-terroren var i sin begynnelse. Hvor mye så han? Hvor naiv var han? Hvor mye var det han nektet å se — i den store saks tjeneste, selv da også hans venner ble slukt?

Grieg gikk lenger: Da Moskva-prosessene kom, forsvarte han også dem, og han hyldet anklageren Andrej Vysjinskij. I «Veien frem» forsøkte han å finne en forklaring på en av de mer fantasifulle påstander fra prosessen i 1937: Georgij Pjatakov «tilsto» at han hadde hatt et hemmelig møte med Trotskij i Norge i desember 1935. Angivelig hadde han tatt en avstikker med fly fra Berlin under et besøk der.

Men i Oslo-området hadde det ikke landet et eneste utenlandsk fly i desember 1935. Nordahl Grieg fant den mulighet at Sovjet-politikeren kunne ha landet med ski-fly på Bogstadvan-

net og gått over Sollihøgda til Hønefoss, hvor Trotskij bodde.

Mye av bakgrunnen for Griegs radikalisme er å finne i hans opplevelse av sjøfolkene barske kår like etter første verdenskrig. Skuespillet «Vår ære og vår makt» er ikke akkurat noe festskrift til redemærningen, mens hans innstendige ønske om å være på arbeiderklassens side, kommer til uttrykk i «Nederlaget», hans episode-skuespill om Paris-er-kommunens sammenbrudd i 1871. Samtidig kan det leses som et indirekte forsvar for Moskva-prosessene: Tvileren er den skyldige, det er han som voldet nederlaget.

Den norske forfatteren Edvard Hoem gir et idealisert bilde av radikaleren Grieg i en biografi fra 1989, og nøyser seg med å betegne hans syn på Stalin som «ein uforståelig blindskap».

Derimot hyller han Grieg for hans opptreden under borgerkrigen i Spania, men nevner også at han helt fortier de blodige oppgjørene mellom trotskister og stalinister, og hvordan denne striden svekket fronten mot Franco.

Den danske redaktøren og London-korrespondenten Sven Tillge-Rasmussen kjente også Grieg i London, og hevdet bestemt at Grieg da ikke lenger var troende kommunist. Men han holdt sin kritikk av Stalin i vennekretsen: Man gikk nødig i rette med en viktig forbundsfelle i kampen mot Hitler.

Det er imidlertid ikke tvil om at dikt som «Solen», «Vann», og «Råken» er viktige bidrag til vår nasjonallitteratur.

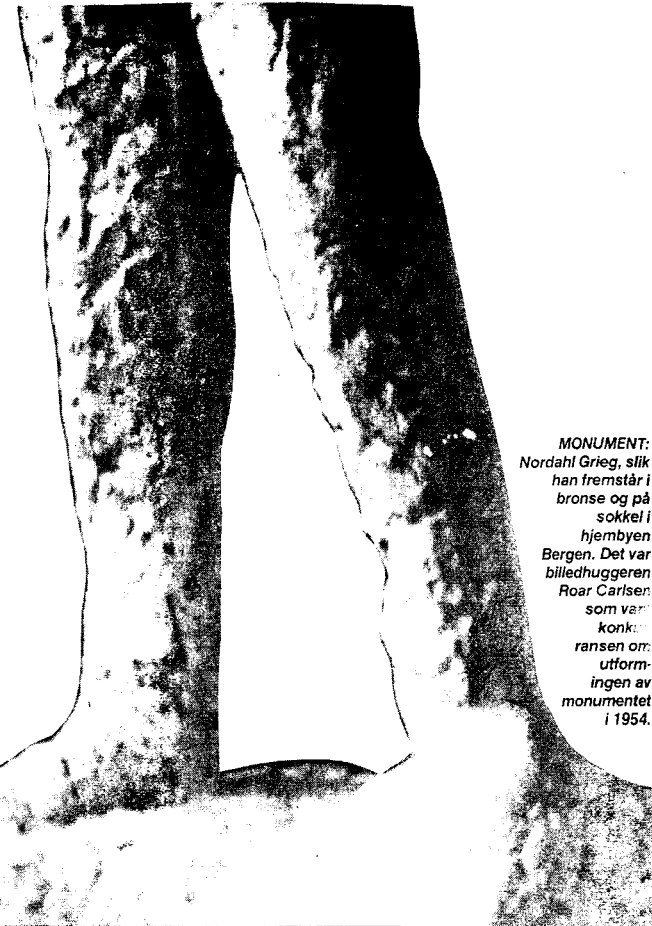
I 1931 skriver han skuespillet «Atlantehavet», som ikke er vellykket, og som han senere ikke ville ha oppført. En interessant utgivelse er «De unge døde» (1932), essays om seks engelske diktere, fra romantikkens tidsalder Keats, Shelley og Byron, og fra første verdenskrig Brooke, Sorley og Owen. Boken gir på flere vis uttrykk for Griegs egen livsfølelse, og inneholder fine gjendiktninger.

Nordahl Griegs opphold i Sovjetunionen gjør ham til kommunist og Stalin-dyrker. Dette skal etterhånden avfede tre skuespill og en roman. Skuespillene er «Vår ære og vår makt» (1935), «Men i morgen —» (1936) og «Nederlaget» (1937), romanen «Ung må verden ennu være» (1938).

Bjørnson-sitatet «Vår ære og vår makt» er i høyeste grad sarkastisk anvendt, for stykket er et voldsomt angrep på norske skipsredere under første verdenskrig, samtidig som det er en hyldest til sjøfolkene. Det har vært betegnet som Griegs mest kraftfulle skuespill. «Men i morgen —» er ikke av samme klasse, i blant blir de agitatoriske innslag for grovkornet.

Mange anser «Nederlaget» for å være hans ypperste scenestykke. Tema er Paris-er-kommunen av 1871, men skuespillet er utvilsomt skrevet på bakgrunn av republikanernes nederlag i den spanske borgerkrigen.

Med «Ung må verden ennu være» spenner han opp et veldig samtidsløst, med sceneforflytninger fra Moskva til Oslo, fra Stockholm til Madrid. Dette er en ensidig agitasjonsroman, og skildringen av den norske revolusjonsnære helten Knut Olsen, som er Griegs mann, er uhyggelig inntil det makabre.

MONUMENT: Nordahl Grieg, slik han fremstår i bronse og på sokkel i hjembyen Bergen. Det var billedhuggeren Roar Carlsen som var konkurransen om utformingen av monumentet i 1954.

GULLTRANSPORT: Nordahl Grieg (i midten) sammen med blant andre ingeniør Høslund (i forgrunnen) under gulltransporten til England. Arkivfoto: NTB

«Noen tok meg med...»

«I går kveld var det noen ungdommer som tok meg med til Berlin...»

Slik begynte den legendariske, amerikanske journalisten Ed Murrow (1908-1965) sin like legendariske krigsreportasje fra et bombetokt over Nazi-Tysklands hovedstad. Den ble sendt fra London 3. desember 1943. Murrow var en av fire reportere som var blitt med en skvadron Lancaster-bombefly fra en base i England. To av dem kom aldri tilbake. Den ene var Nordahl Grieg.

Slik har vi bare Murrows vidnesbyrd om hvordan Grieg må ha opplevd sin siste ferd inntil hans fly styrte den kvelden. Bomberskvadronene hadde ikke vært over Berlin før; det var det langt, og inntil senhøsten 1943 hadde Hamburg og Ruhr-området vært de viktigste angrepsmål.

De startet ved solnedgang, og flytiden frem til Berlin, for det meste gjennom luftstrømløse områder, var nesten seks timer. Løst ut av Lancaster-

maskinene få de fiendtlige kampflyenes søkelys på seg. Plutselig var de selv midt i lyskjeglen:

«Flyet vårt ble fylt med et sykt, hvitt lys... Jeg sto like bak Jock og kunne se vingenaglens. Den rolige skotske stemmen hans slo mot ørene mine: «Sto kurs, karer, vi har kjeglen på oss.» Den slanke kroppen hans loitet seg halvt fra setet da han skjøv stikka forover... Vi gikk i stup. Han hadde ullvanter under fingertupper. Jeg kunne se hvordan neglene hans hvitnet da han grep om rattet. Så lå jeg plutselig på kne, for like brått hadde han slengt flyet over i en oppstigende sving. Knærne mine burde ha vært sterke nok til å holde meg oppe, men det var de ikke, og det virket som om maven min begynte å svikte også... Vi ullet over på siden, og jeg kunne se hvordan det gikk med Berlin...»

Murrow var en av dem som ikke trodde på bombing, og han er

uten begeistring i sin skildring av brannbombene som daler ned «lik en neve hvit ris mot sort fløyel», mens sprengbombene eksploderer som «solsikker som er gått fra vettet.» Og «lysene holdt oss fremdeles fast, og jeg var forferdelig redd.»

«Noen dør i luften, mens andre blir stekt levende i kjellerne sine... Berlin var et slags iscenesatt helvete... På 35 minutter ble byen rammet med tre ganger så mye som London noen gang fikk på en natt under blitzten. Dette er en overlatt ødeleggelseskampanje uten nåde.»

Han landet ved fire-tiden om morgenen 3. desember, og ringte sin kone Janet. Murrow, som av president Kennedy ble utnevnt til leder for den amerikanske informasjons-tjenesten USIA, var med på tilsammen 25 tokter over fiendtlige områder før krigen var slutt, hver gang mot sin sjefs uttrykkelige ordre.

(Kilde: A.M. Sperber: Murrow: His Life and Times. 1986)